

สิม : ศิลปะทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญา *

Sim : Cultural Arts and Wisdom

สุรพันธ์ สุวรรณศรี¹, พระมหาอำนาจ มหาวีโร² และเอี่ยม อามาศยมูลตรี³
Surapan Suvannasri¹, Pramaha Amnuay Mahaveero² and lam Armartmultree³
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด^{1,2,3}
Mahamakut Buddhist University Roi Et Campus^{1,2,3}
Email : surapan2599@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการบริหารจัดการและส่งเสริมอนุรักษ์ศิลปะทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาของสิม 5 ด้าน ได้แก่ 1) การเสริมสร้างปราชญ์ชาวบ้านให้เป็นผู้ดำเนินการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น 2) การสืบสานสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นศิลปะการทำสิมไปสู่คนรุ่นต่อไป 3) การปลูกจิตสำนึกของ คนในชุมชนให้ตระหนักถึงเห็นคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น 4) การส่งเสริมกิจกรรมร่วมเพื่ออนุรักษ์ภูมิ ปัญญาท้องถิ่นให้เกิดอาชีพและรายได้แก่คนชุมชน และ 5) การจัดการความรู้นำเทคโนโลยีมาจัดเก็บข้อมูล และศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นศิลปะการสร้างสิมดำรงอยู่สืบไปเพราะว่าสิมเป็นงานศิลปะที่ เกิดจากภูมิปัญญาของท้องถิ่นที่สวยงามสมบูรณ์แบบ มีเอกลักษณ์เฉพาะ ปรากฏสุนทรียธาตุทั้ง 3 ประการ คือ ความงามความน่าชมและความเป็นเลิศ สร้างขึ้นจากความเชื่อศรัทธาทางพุทธศาสนาว่าเป็นพื้นที่ ศักดิ์สิทธิ์สำหรับใช้ในกิจของสงฆ์อาทิ พิธีอุปสมบท หรือการกฐิน จัดเป็นงานวิจิตรศิลป์และประยุกต์ศิลป์ ที่สร้างสรรค์ขึ้นเพื่อแสดงความงดงามและตอบสนองการใช้สอยรวมทั้งตอบสนองทางด้านอารมณ์และ จิตใจนอกจากจะมีความงดงามแล้ว ยังเป็นที่รวมความคิด วิถีชีวิตของชุมชนกลายเป็นวัฒนธรรมที่ ทรงคุณค่า พัฒนาการของสิมในยุคที่ 1 เป็นสิมอีสานพื้นบ้านบริสุทธิ์แบบดั้งเดิม ยุคสร้างบ้านแปลงเมือง ได้รับอิทธิพลศิลปะและวัฒนธรรมงานช่างล้านช้าง ยุคที่ 2 เป็นสิมพื้นบ้านประยุกต์โดยช่างพื้นบ้านได้รับ อิทธิพลศิลปะ วัฒนธรรม จากกลุ่มช่างญวนมีบทบาทสำคัญโดยเฉพาะศาสนาจารย์ และยุคที่ 3 เป็นสิม อีสานประยุกต์หรือสิมพื้นบ้านผสมเมืองหลวง งานช่างในยุคนี้อาศัยศึกษาจากภาพถ่าย หนังสือ ตำรา หรือ แหล่งศิลปะสถาปัตยกรรมวัด

คำสำคัญ : สิม; วัฒนธรรม; ภูมิปัญญา; ศิลปะ

* Received August 13, 2020; Revised November 29, 2021; Accepted December 1, 2021

ABSTRACT

This article aims to study the management and promotion of cultural arts and wisdom of Sims in 5 aspects, namely 1) strengthening local scholars to be leaders in preserving local wisdom 2) continuation of local wisdom on the art of sim making. 3) Raising the awareness of people in the community to realize the value of local wisdom 4) promoting joint activities to conserve local wisdom to create a career and income for the community and 5) knowledge management using technology. come to collect data and study and research to develop local wisdom, the art of creating treasures to live on Because Sim is a work of art born from local wisdom that is perfectly beautiful. unique Appears the three aesthetic elements, namely beauty, admiration and excellence. It was built from the Buddhist belief that it is a sacred space for the use of monks such as ordination ceremony or Kath in ceremony. It is classified as a work of fine and applied arts. Created to show the beauty and meet the functionality and respond emotionally and mentally in addition to being beautiful. It is also a collection of ideas The way of life of the community has become an invaluable culture. The development of Sim in the 1st era is the traditional pure folk Isaan. The house-building era was influenced by the arts and culture of Lan Xang craftsmanship. Influenced by art and culture from a group of Vietnamese craftsmen playing an important role, especially religion, and the 3rd era is Simplified Isan or Folk Sim mixed with the capital. Craftsmanship in this era is based on the study of photographs, books, textbooks or temple architecture art sources.

Keywords : Sim; Culture; Wisdom; Art

1. บทนำ

ลิมเป็นศิลปวัฒนธรรมที่สะท้อนถึงจิตวิญญาณอีสานที่สั่งสมมานานจนกลายเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น ลิมเป็นพุทธศิลป์แห่งภูมิปัญญาเป็นภูมิสังคมทางความคิด ความเชื่อ ที่สัมพันธ์กับสภาพภูมิประเทศ ดินฟ้าอากาศ ทรัพยากรธรรมชาติพื้นฐานของชุมชน ตลอดจนคติของศาสนาและวัฒนธรรมของกลุ่มชนอื่นที่ชุมชนนั้นๆ มีความพึงพอใจที่ยังขึ้นอยู่กับประโยชน์ใช้สอยหลักของชุมชนอีกด้วย

ชาวอีสานมีความศรัทธาและความยึดมั่นต่อพระพุทธศาสนา ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน “วัด” เป็นหลักของพุทธศาสนามีความสำคัญกับคนอีสานเมื่อตั้งบ้านเมืองแล้วก็พร้อมใจกันตั้งสถานที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ สามารถปกป้องคุ้มครองบ้านเมืองนั่นก็คือ วัด สุวิทย์ จิระมณี (2533) ซึ่งวัดเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้เข้าใจถึงประวัติที่มาและสภาพของชุมชน มีส่วนช่วยให้สามารถทราบถึงระยะเวลาการตั้งถิ่นฐานของชุมชนนอก จากนั้นวัดยังสะท้อนให้เห็นถึงศิลปวัฒนธรรมพื้นถิ่นตลอดจนวิวัฒนาการ และการเปลี่ยนแปลงที่ปรากฏในงานศิลปสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นได้ดีกว่าสิ่งอื่นได้ ด้วยเหตุที่ลิมเป็นศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญาของคนอีสานในท้องถิ่นจึงนำเสนอ ในประเด็นของลิมอีสานบทบาทหน้าที่และคติความเชื่อ ประเภท องค์ประกอบและแนวคิดพุทธปรัชญา ลิมอีสานสื่อทางวัฒนธรรมของชุมชน การบริหารจัดการ องค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น แนวทางการบริหารจัดการและอนุรักษ์ส่งเสริมศิลปะ วัฒนธรรม ภูมิปัญญา ลิมอีสาน

2. ลิมอีสาน

“ลิม” เป็นสถานที่หลักที่สำคัญที่สุดของวัด ในฐานะเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์เสมือนเป็นที่ประทับของ พระพุทธเจ้า “ลิม” มาจากคำว่า “ลิมมา” หมายถึงขอบเขตที่กำหนดขึ้นเพื่อใช้ในกิจกรรมของสงฆ์ ในทางพุทธศาสนาที่เรียกว่า “สังฆกรรม” ในภาคอีสานมีลิม 2 รูปแบบคือ คามลิมที่ชาวบ้านเรียกว่า ลิมบกและลิมน้ำ “ลิมน้ำ” คือ ความจำเป็นเร่งด่วนในการทำสังฆกรรมในพื้นที่ห่างไกล ซึ่งยังไม่มีวัดหรือมีเพียงที่พักสงฆ์ที่ยังขาดลิมอันได้ผูกพัทธลิมถูกต้องตามวินัยบัญญัติ วิโรฒ ศรีสุโร(2536) ลิมบก มีการจัดรูปแบบลิมเป็น 2 ชนิด คือ ลิมทีบและลิมโปรง “ลิมทีบ” มีอายุประมาณ 190-73 แปลนรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาด 2-4 ช่วงเสาหรืออาจมากกว่านั้น “ลิมโปรง” มีอายุ 272-73 เป็นลิมที่ไม่ทำผนังปิดทั้งหมดปิดทีบเฉพาะด้านหลัง พระประธานแปลนรูปสี่เหลี่ยม ผืนผ้าด้านยาว 2-3 ช่วงเสาผนังอีก 3 ด้านเปิดโล่งด้านข้างใกล้พระประธานมักนิยมก่ออิฐสูงเป็น ชั้นบันไดบังพระประธานไว้ ด้านทางเข้าไม่ทำกรอบประตูแต่เจาะช่องจากกำแพงระเบียงเท่านั้น

3. บทบาทหน้าที่และคติความเชื่อเกี่ยวกับลิม

ลิมมีบทบาทและหน้าที่สำคัญที่เป็นองค์ประกอบทำให้วัดสมบูรณ์ วัดใดขาดลิมวัดนั้นมิฐานะเพียงสำนักสงฆ์ ลิมเป็นอาคารที่ใช้ประโยชน์ในการประกอบกิจของสงฆ์จำแนกตามหน้าที่คือ 1)ทำอุโบสถ บทสังฆกรรมตามพระวินัย คือ พิธีกรรมสวดปาฏิโมกข์ในวัน 14 หรือ 15 ค่ำ และทำวัตรเช้า-เย็นในช่วงเช้าพรรษา 2)ใช้ในการอุปสมบทกรรมตามประเพณีก่อนเข้าพรรษา 3)วิธีสวดผ้ากฐิน หลังจากออกพรรษาแล้วในช่วงเวลา 1 เดือน 4)ใช้ทำสังฆกรรมในงานเข้าปริวาสกรรม และมีกิจกรรมบางตอนที่ต้องใช้สวดใน

สิม เช่น การสวดอัphan (สวดระงับอาบัติสังฆาทิเสส) อันเป็นขั้นตอนสุดท้ายที่สำคัญของการเข้าปริวาสกรรม สุวิทย์ จิระมณี (2533)

สำหรับคติความเชื่อเกี่ยวกับสิม ขณะที่ประกอบพิธีอุปสมบทกรรมจะไม่อนุญาตให้ฆราวาสเข้าไปในเขตสีมา ความเชื่อปือสิมหรือนิมิตลูกกลาง ที่กำหนดตำแหน่งสิมแน่นอน ชาวบ้านมักจะไม่ย้ายไปไหน แม้ว่าจะสร้างใหม่หรือซ่อมเปลี่ยนแปลงเพราะถือว่าเป็นสิ่งที่ตกทอดมาจากบรรพบุรุษ หากจำเป็นต้องสร้างใหม่ก็ให้สร้างในที่เดิม และให้ความสำคัญของตัวสิมเป็นเขตพุทธาวาสในการวางตำแหน่งอาคารอื่นไม่ควรบดบังสิมโดยเฉพาะกุฏิ มีคติความเชื่อที่สืบทอดกันว่า ห้ามสร้างกุฏิไว้หน้าสิมโดยมีเหตุผลว่าตั้งอยู่หน้าพระประธานทำให้เห็นการกระทำของภิกษุสงฆ์ที่ไม่สมควร มีผลทำให้เกิดความวิบัติแก่วัดและพระสงฆ์ได้ (พระราชศีลโสภิต, 2526) และจะหันหน้าสิมไปทางทิศตะวันออกหรือทางแหล่งน้ำ ลำน้ำ

4. ประเภทองค์ประกอบและแนวคิดพุทธปรัชญาของสิม

สิมที่ใช้ทำสังฆกรรมของพระสงฆ์ในอดีตแบ่งออกได้ 2 ประเภท ได้แก่ สิมน้ำและสิมบก

สิมน้ำ เป็นสิมที่สร้างในน้ำเป็นลักษณะหนึ่งของอพัทธสีมา (พระบัว, 2525) ที่เรียกว่า อุทกุทเขปสีมาหรือเขตสามัคคี ในน้ำชั่วคราวน้ำสะอาดของวัยกลางคนโดยประมาณ ริมน้ำเป็นอาคารสร้างขึ้นชั่วคราวที่ยังไม่มีวิวิสุคามสีมาแบบถาวร ปรากฏเอกสารและหลักฐานทั่วไปในท้องถิ่น ดังจะเห็นได้จากประวัติพระครูโพนเสม็ด พระเถระที่ชาวเวียงจันทน์เคารพนับถือผู้นำกลุ่มอพยพในคราวที่เป็นจ้าว (สามเณร) ได้ทำพิธีขออุปสมบทในโบสถ์น้ำโดยทำเป็นแพ (พระยาขัติยวงษา (เหล่า ณ ร้อยเอ็ด), 2472) จากข้อความในหนังสือประวัติวัดสุปฏิหาราม กล่าวถึงการทำสังฆกรรมในแพน้ำของท่านพนรุโณแห่งวัดสุปฏิหารามว่าแม้จะมีพัทธสีมาบนบกแล้วก็ตามตำแหน่งที่ตั้งของแหล่งน้ำที่อยู่ใกล้กับวัดและในหมู่บ้านที่เกิดจากธรรมชาติมีน้ำอยู่ได้ตลอด เช่น กุด หนอง บึงและหนองน้ำ ต่อมาบางแห่งกลายเป็นชื่อเรียกสถานที่นั้นๆว่า บึงสิม กุดสิม และหนองสิม

สิมบก เป็นสิมที่สร้างขึ้นชนิดถาวร ไว้ในบริเวณวัดตามลักษณะชนบประเพณีของท้องถิ่น หลักฐานที่พบจากจารึกบนแผ่นหินที่ปักไว้หลังสิมมีปรากฏอยู่ทั่วไปในวัดกล่าวถึงการสร้างสิมบอที่มาในอดีตโดยคณะกรรมการเมืองและฝ่ายสงฆ์ในสมัยนั้นมีศรัทธาร่วมกันสร้างไว้สืบทอดพระศาสนาและมุ่งหวังผลบุญจากการสร้างพัทธสีมา

สิมอีสานมีองค์ประกอบ 3 ส่วน คือ 1) ส่วนบนของสิม ได้แก่ ส่วนประกอบของหลังคาทั้งหมด คือ ซ่อฟ้า โหง่ ลายอง หางหงส์ เเชิงชาย และสีหน้า 2) ส่วนกลางของสิม คือ ตัวสิมสิมที่บจะตกแตงมากกว่าสิมโปรง ได้แก่ การก่ออิฐฉาบปูน ประตูหน้าต่าง คันทวย ฮังผึ้ง และฐานชุกข์ ประดิษฐานพระประธานและพระสาวก 3) ส่วนฐานล่างของสิม ได้แก่ ส่วนของเอวชั้น ก่ออิฐ ฉาบปูน ทำเป็นโอบคว่ำ (บัวคว่ำ) โอบหงาย (บัวหงาย) มีท้องกระดานกระดุกงตามรสาตงานช่างอีสาน มีการวางจันทะสัดส่วน

ต่างจากช่างภาคอื่นมีปูนปั้นเป็นรูปสัตว์เฝ้าบันได เช่น รูปนาค จระเข้ เหรา สิงห์และตัวมอม เป็นต้น เมื่อวิเคราะห์แล้วพบแนวคิดทางพระพุทธศาสนาทั้งโดยตรงและโดยอ้อมที่มีต่อสถาปัตยกรรมสิมอีสานดังต่อไปนี้

ส่วนบนของสิม คือ ซ่อฟ้าซึ่งเป็นส่วนที่อยู่สูงสุดของสิม ในอดีตแกะสลักไม้คล้ายรูปปราสาท (ผาสาด)หรือเป็นฉัตรตั้งลดหลั่น ซ้อนกันขึ้นไปบนสันหลังคา ตรงส่วนกลางของหลังคาสิมนับเป็นส่วนสำคัญที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นอีสาน ต่อมาภายหลังนิยมปั้นด้วยปูน ซ่อฟ้าตามแนวคิดทางพระพุทธศาสนา นั้นหมายถึงฉัตรที่คอยกั้นกันแดดฝนถึงแม้จะมีหลังคาสิมสำหรับป้องกันแดดฝนและลมมิให้กระทบพระประธานหรือพระสาวกในสิมเปรียบได้กับสติเป็นเกราะต้องกันกิเลสมารั่วรดใจทำให้เข้าถึงพระนิพพานอันเป็นยอดธรรมของพระพุทธศาสนา

โหงหรือที่ภาคกลางเรียกซ่อฟ้า เป็นส่วนสำคัญของงานตกแต่งสิมอีสานที่ขาดไม่ได้ เพราะจะทำให้หลังคาขาดตัวไป ซ่อหรือกิ่งที่ยื่นขึ้นไปบนท้องฟ้า ซึ่งความจริงแล้วซ่อฟ้ามีวิวัฒนาการและอยู่คู่กับดินแดนในอุษาคเนย์มายาวนาน ส่วนที่เรียกกันว่าซ่อฟ้านั้นคือ ซ่อที่ยื่นขึ้นไปเหนือเครื่องลำยอง ตัวไม้ที่ติดอยู่บริเวณหน้าจั่ว รูปเหมือนหัวนาคชูขึ้นเบื้องบน "ซ่อฟ้า" มีความหมายถึงซ่อที่ยื่นขึ้นไปบนท้องฟ้า เป็นนัยแห่งการบูชาพระรัตนตรัยและปวงเทพเจ้าบนสวรรค์ชั้นฟ้าประการหนึ่ง

สีหน้าหรือหน้าบันของสิมอีสาน นิยมสร้างเป็นลายตาเวน หรือดวงตะวันส่องแสงเป็นรัศมี ยุคหลังมีการติดกระจกประดับ ซึ่งตามแนวคิดทางพระพุทธศาสนา ตะวันกำลังส่องแสงเปรียบได้กับปัญญาความรู้เหมือนแสงสว่างที่เกิดขึ้นกลางใจของผู้แสวงหาพุทธธรรม

ส่วนกลางของสิมอีสาน ได้แก่ สิมทีบนิยมสร้างประตูหรือทางเข้าด้านเดียว คงเป็นเพราะสิมอีสานมีขนาดเล็ก ประตูช่องเดียวจึงเหมาะสมกับสภาพสิมมากกว่า 2 ช่อง ด้านซ้าย-ขวา ประตูช่องเดียวตีความได้ว่าหมายถึง ทางสายกลางในพระพุทธศาสนา นั่นคือมีขณิมาปฏิบัติ ทางสายกลางนั้นคือทางสายเอก ได้แก่มรรคมีองค์ 8 จะนำผู้ปฏิบัติปฏิบัติชอบไปสู่การพ้นทุกข์

ส่วนฐานล่างของสิม คือ ได้แก่แอมขันหรือแอมขันก่ออิฐ ฉาบปูนทำเป็นโบกคว่ำ (บัวคว่ำ) และโบกหงาย (บัวหงาย) มีท้องกระดานกระดุงตามรสนิยมของช่างอีสาน มีการวางจันทะ สัตว์ส่วนต่าง ๆ ต่างจากช่างภาคอื่น มีรูปปูนปั้นเป็นสัตว์เฝ้าบันได เช่น นาค จระเข้ เหรา สิงห์ และตัวมอม เป็นต้น ซึ่งวิเคราะห์ได้ตามแนวคิดทางพระพุทธศาสนาได้ว่า หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญาส่งเสริมให้บุคคลมีความเข้มแข็งมั่นคงในการดำเนินชีวิต กล่าวคือ เมื่อฝึกอบรมจนตั้งมั่นไตรสิกขาแล้ว ฐานชีวิตจะมั่นคง การก่อแอมขันให้สูงทำให้ดูหนักแน่นมีพลัง นอกจากนั้นทำให้รู้สึกหลุดลอยเบาโหวง ประดุจอยู่เหนือโลกธรรมทั้งปวง เพราะเมื่อจิตหมดสิ้นจากสิ่งเร้ารัดทั้งหลายแล้ว เวไนยสัตว์ก็จะอยู่เหนือโลกได้แม้ว่าจะอยู่ในโลกก็ตาม

ศิลปะอิสานมีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่มีพัฒนาการตามเงื่อนไขของสภาพแวดล้อม มีองค์ประกอบที่เรียบง่าย มีพลัง สมถะ และมีสัจจะในการออกแบบ ทั้งลิมโปรง ลิมทิมมีการใช้พื้นที่ใช้สอยที่กะทัดรัดเหมาะสม ใช้รูปทรงที่เรียบง่ายแต่ได้สัดส่วน ใช้วัสดุอย่างเข้าใจคุณค่ามีการตกแต่งที่พอดีและรู้พอ สะท้อนปรัชญาของชาวอิสานที่รู้จักรู้อยู่ รู้มีรู้ดีรู้พอตามครรลองในวิถีชีวิตของผู้คนในชนบทอิสานและถูกต้องตามพุทธปรัชญาที่มุ่งเน้นให้สมณะทั้งหลายรู้จักใช้ชีวิตอย่างสมถะและละวางศิลปะเป็นงานสร้างสรรค์ของมนุษย์(Art is manmade) ที่มีสุนทรียธาตุของความงามทั้ง 3 ประการ คือ ความงามดงามแปลกตาน่าทึ่ง (พระมหาณัฐพันธ์ สุทสนวิภาณี (หาญพงษ์), 2561) ดังที่ตอลสตอย(Leo Tolstoi) กล่าวว่าศิลปะคือการถ่ายทอดความรู้สึกศิลปะเป็นวิธีสื่อสารอย่างหนึ่งของมนุษย์เราใช้คำพูดสื่อสารทางความคิดแต่ใช้ศิลปะสื่อสารทางอารมณ์ลิมจัดเป็นงานศิลปะทั้งส่วนของจิตรศิลป์และประยุกตศิลป์ เพราะเป็นศิลปะที่สร้างสรรค์ขึ้นเพื่อแสดงความงามและตอบสนองการใช้สอยรวมทั้งตอบสนองทางด้านอารมณ์และจิตใจด้วย

โดยเนื้อหาทางศิลปะที่ปรากฏในบนงานศิลปะของลิมนั้น มักมีเนื้อหาหลากหลายต่างๆ ผ่านการนำรูปแบบเหมือนจริงรูปแบบตามความรู้สึกนึกคิดรูปแบบที่สร้างขึ้นใหม่ตลอดจนรูปแบบของลายไทยอันเป็นแบบอย่างหนึ่งของศิลปะไทยรวมถึงลวดลายอื่นๆ มาประกอบกันให้เกิดเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับชาตกแต่ทั้งนี้จะต้องมีลวดลายเป็นองค์ประกอบใหญ่แม้รูปแบบจะยังคงอยู่แต่เนื้อหาได้เกิดขึ้นใหม่และสามารถจะสื่อความหมายได้เช่นนำรูปแบบเหมือนจริงของต้นไม้ของสัตว์ประกอบกับรูปของลายไทยเป็นส่วนใหญ่อันเกิดจากรูปแบบทางศิลปะในสถาปัตยกรรมลิมอิสานนั่นเอง ทั้งนี้ต้องอาศัยช่างผู้มีความชำนาญงานถ่ายทอดภูมิปัญญามาเป็นผลงานอย่างประณีตสวยงามจึงทำให้ลิมอิสานนอกจากจะเป็นอามิสุขุขาในทางพระพุทธศาสนาแล้วยังถือได้ว่าเป็นสื่อทางวัฒนธรรมที่แสดงออกถึงเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของท้องถิ่นด้วย

5. ลิมอิสานสื่อทางวัฒนธรรมของชุมชน

สื่อพื้นบ้านหมายถึงสื่อทุกชนิดที่มีมาก่อนสื่อมวลชนและเป็นสื่อที่อยู่ในวิถีของชาวบ้าน(Folk) แบ่งได้ตามแนวคิดสัญวิทยา(Semiology) เป็น 4 ประเภท (กาญจนา แก้วเทพ, 2549)

1. รูปแบบสื่อที่เป็นวจนภาษา(Verbal Form) ได้แก่คำคมภาษิตบทกลอนเพลงพื้นบ้านเพลงสอนเด็กเรื่องเล่าตำนาน เป็นต้น
2. รูปแบบสื่อที่เป็นพฤติกรรม(Behavior Form) ได้แก่ความเชื่อพื้นบ้านประเพณีธรรมเนียมวิธีการรักษาพยาบาลงานเฉลิมฉลองการเล่นและการละเล่นต่างๆ เป็นต้น
3. รูปแบบสื่อที่เป็นวัตถุ(Material Form) ได้แก่งานฝีมือการผลิตข้าวของเครื่องใช้เครื่องตกแต่งร่างกายเสื้อผ้าวิธีการทำอาหาร เป็นต้น

4. รูปแบบการสื่อภาษาที่เป็นอวัจนภาษา(Non Verbal Form)ได้แก่การแสดงออกกับกิริยา การเดินรำการวาดภาพหรือการเขียนตัวอักษรบนฝาผนังหรือรูปปั้นเป็นต้น

ดังนั้น สิมจึงทำหน้าที่เป็นสื่อพื้นบ้านที่สะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมของชุมชนได้เป็นอย่างดี เพราะจัดเป็นทั้งรูปแบบสื่อที่เป็นพฤติกรรมรูปแบบสื่อที่เป็นวัตถุ และรูปแบบการสื่อภาษาที่เป็นอวัจนภาษา แม้สิมจะทำหน้าที่ของสื่อพื้นบ้านที่สะท้อนถึงเอกลักษณ์ของชุมชน สื่อทุกประเภทไม่ว่าจะเป็น สื่อมวลชนหรือสื่อพื้นบ้านต่างก็มีฐานะเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการผลิตวัฒนธรรม (Cultural production) ของสังคมซึ่งมีความสัมพันธ์กับสถาบันอื่นๆของสังคมสื่อพื้นบ้านจะมีการปรับตัวเพื่อตอบสนอง การเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาการดำรงอยู่ของสื่อพื้นบ้านจะยังคงอยู่สืบไปตราบเท่าที่ผู้สืบสานยังต้องการ อยู่เพราะโดยปกติมนุษย์เราจะต้องการรูปแบบการสื่อสารหลายๆรูปแบบรวมทั้งการสื่อสารแบบระหว่าง บุคคลหรือภายในกลุ่มซึ่งสื่อมวลชนไม่สามารถตอบสนองให้ได้

ดังนั้น ความคิดและการปฏิบัติของชุมชนนั้นๆ จึงเป็นวิถีชีวิตและทิศทางของการพัฒนาของ ชาวบ้านที่ร่วมกันสรุปลงมาทำหน้าที่แกนกลางของวัฒนธรรมชุมชนคือการให้ความสำคัญแก่ความเป็นคน และการผสมกลมกลืน(Harmony) กันในชุมชน การที่ชุมชนหรือหมู่บ้านตั้งอยู่ได้เป็นเวลานานเพราะมีการ ผสมกลมกลืนกันในชุมชน ทั้งในปัจจุบันระหว่างสมาชิกด้วยกันและนับย้อนหลังไปถึงบรรพบุรุษ การ พัฒนาชุมชนจึงต้องเริ่มจากฐานวัฒนธรรมชุมชน ซึ่งเป็นรากฐานที่แข็งแรงที่สุดของชาวบ้าน ถ้าวัฒนธรรม ชุมชนเข้มแข็ง การรวมกลุ่มของชาวบ้านเพื่อทำกิจกรรมใดๆจะสำเร็จได้ไม่ยาก การต่อต้านการเอารัดเอา เปรียบจากภายนอกจะทำได้ เชื่อว่าวัฒนธรรมชุมชนยังคงอยู่เพราะชุมชนมีกลไกการผลิตซ้ำ (Reproduction) ทางวัฒนธรรม (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2537)

จากประเด็นดังกล่าวทำให้สิมอีสานเป็นมากกว่างานศิลปะที่ผ่านการถ่ายทอดโดยภูมิปัญญา ท้องถิ่น เป็นที่รวมความคิด วิถีชีวิตของชุมชน กลายเป็นวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่าผ่านการถ่ายทอดผ่านงาน ศิลปะด้วยอาศัยวัตถุคือ สิมซึ่งทำหน้าที่เป็นตัวสื่อสารทางวัฒนธรรมของชุมชนได้อย่างดีเยี่ยม

6. การบริหารจัดการองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญา(Wisdom) ถือเป็นความรู้ความสามารถทางวิชาการซึ่งได้รับการถ่ายทอดจากอดีต สืบส่งมา ปรับประยุกต์และพัฒนาตามกาลสมัยและสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป โดยผ่านการสังเกตทดลองใช้ คัดเลือกแล้วถ่ายทอดเป็นวัฒนธรรมสืบทอดต่อมาภูมิปัญญาของชาวบ้าน มีคำเรียกอยู่หลายคำ เช่น ภูมิปัญญาชาวบ้าน(Popular Wisdom) ภูมิปัญญาพื้นบ้าน(Folk Wisdom) ภูมิปัญญาท้องถิ่น(Local Wisdom) ภูมิปัญญาไทย ภูมิธรรมชาวบ้าน เทคนิควิทยาพื้นบ้าน

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นความรู้ความคิดความสามารถความเจตจำนงของกลุ่มชนได้จากประสบการณ์ ในสังคมด้วยการปรับตัวและดำรงชีพในสภาพแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรมกับกลุ่มอื่นจากพื้นที่และ

สิ่งแวดล้อมอื่นที่ได้มีการติดต่อสัมพันธ์กันและรับเอาหรือปรับเปลี่ยนมาใช้ประโยชน์หรือแก้ปัญหาในสิ่งแวดล้อมและบริบททางสังคมวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นนั้นๆ มีผู้กล่าวว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ของการดำเนินชีวิตถ่ายทอดสืบต่อกันมาช้านานจนกระทั่งถึงปัจจุบันองค์ความรู้ของภูมิปัญญาคือส่วนที่เป็นศาสตร์สำหรับส่วนที่เป็นศิลป์คือเป็นความรู้ที่มีคุณค่าทั้งดีและงามและผู้คนคิดค้นขึ้นมาไม่ใช่สมองเพียงอย่างเดียวแต่ด้วยอารมณ์ความรู้สึกและจิตวิญญาณดังนั้นภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงเป็นความเข้าใจเกี่ยวกับโลกและชีวิตที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตปฏิบัติและวิถีให้คุณค่าของกลุ่มชน (ชวน เพชรแก้ว, 2547)

จะเห็นได้ว่าภูมิปัญญาคือวิธีการจัดการวิธีการชี้แนะและการริเริ่มเสริมต่อของนักปราชญ์ในท้องถิ่นหรือในชุมชนภูมิปัญญาชาวบ้านล้วนสะสมงอกงามขึ้นจากความรอบรู้ประสบการณ์ผนวกด้วยญาณทัศนะเป็นรากฐานภูมิปัญญาชาวบ้านมีขึ้นเพื่อการปรับเปลี่ยนสภาพทรัพยากรและองค์ความรู้ที่มีอยู่เดิมให้เพิ่มพูนคุณค่าขึ้นอย่างสอดคล้องประสานและเหมาะสมกับบริบทต่างๆ ของสังคมหรือชุมชน

ดังนั้น ภูมิปัญญาท้องถิ่นข้างต้นสรุปได้ว่าเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านคือผลผลิตทางปัญญาของผู้คนในชุมชนและท้องถิ่นที่เกิดจากการสะสมประสบการณ์ทั้งทางตรงและทางอ้อมประกอบกับแนวคิดวิเคราะห์ในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ของตนเองจนเกิดเป็นการหลอมรวมเป็นแนวคิดที่เป็นลักษณะของตนเองสามารถพัฒนาความรู้ดังกล่าวมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับกาลสมัยในการดำเนินชีวิตในท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสมภูมิปัญญาชาวบ้านจึงเป็นกระบวนการที่เกิดจากการสืบทอดถ่ายทอดองค์ความรู้ที่มีอยู่เดิมในชุมชนท้องถิ่นต่างๆ แล้วพัฒนาเลือกสรรปรับปรุงองค์ความรู้เหล่านั้นจนเกิดทักษะและความชำนาญสามารถแก้ไขและพัฒนาชีวิตได้อย่างเหมาะสมกับยุคสมัยแล้วเกิดภูมิปัญญาองค์ความรู้ใหม่ที่เหมาะสมและสืบทอดพัฒนาต่อไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด

7. แนวทางการบริหารจัดการและอนุรักษ์ส่งเสริมศิลปะ วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสาน

แนวทางการบริหารจัดการและอนุรักษ์ส่งเสริมศิลปะ วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสาน ผู้เขียนจะได้นำเสนอที่คณะไว้ 5 ประการ ดังนี้

1. การเสริมสร้างปราชญ์ชาวบ้านให้เป็นผู้รู้ในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น

การผลิตปราชญ์ท้องถิ่นในการทำงานศิลปะด้านสถาปัตยกรรมสืบเนื่องกันมาด้วยความสำคัญและจำเป็นเป็นอย่างยิ่งโดยต้องอาศัยผู้นำที่ประกอบไปด้วยองค์ความรู้และความเชี่ยวชาญจากประสบการณ์จนเกิดความชำนาญในการสร้างสถาปัตยกรรมที่มีความประณีตวิจิตรสวยงามโดยทั่วไปปราชญ์ชาวบ้านส่วนใหญ่จะถูกรักษาจากครอบครัวของตนเองจะถ่ายทอดความรู้ให้กันภายในครอบครัวแบบเครือญาติ พ่อสอนลูกเพราะเป็นภูมิปัญญาที่บรรพบุรุษถ่ายทอดต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่น มีการอนุรักษ์ไว้เป็นมรดกให้ลูกหลานและชาวชุมชนได้ใช้เป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหาที่สำคัญคือเรื่องเศรษฐกิจใน

ครัวเรือนโดยใช้ประกอบอาชีพก่อให้เกิดรายได้เลี้ยงคนในครอบครัวและปราชญ์ชาวบ้านกลุ่มนี้ถือเป็นบ่อเกิดภูมิปัญญาที่มีองค์ความรู้เป็นปราชญ์ที่มีฝีมือดีเด่นในเรื่องการสร้างสมทั้งยังเป็นผู้ส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพของชาวบ้านเพื่อสร้างแรงจูงใจให้แก่เด็กและเยาวชนหรือคนรุ่นใหม่มีความสนใจในการเรียนรู้อนุรักษ์เพื่อการสืบสานต่อยอดพร้อมที่จะเป็นผู้นำในการเผยแพร่องค์ความรู้และการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่สืบไป ซึ่งสอดคล้องแนวคิดของวิบูลย์ ลี้สุวรรณ ได้ให้ความสำคัญของการอนุรักษ์ไว้ในหนังสือศิลปหัตถกรรมไทย ว่า “การอนุรักษ์ การรักษาซึ่งความรู้ และความสามารถ เป็นการถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง โดยการปลูกจิตสำนึกให้ทุกคนตระหนักถึงคุณค่าแก่นสาระและความสำคัญส่งเสริมสนับสนุนการอนุรักษ์ภูมิปัญญาที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น รวมทั้งสนับสนุนให้มีวิธีการถ่ายทอดงานหัตถกรรมบางประเภท จากระบบวิธีการสอนดั้งเดิมที่เป็นการสอนจากช่างฝีมือรุ่นแม่สู่รุ่นลูก” (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ, 2532)

2. การสืบสานสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นศิลปะการทำเทียนพรรษาไปสู่คนรุ่นต่อไป

ศิลปะการสร้างสมอีสานนั้นถือได้ว่าเป็นงานที่ละเอียดประณีตต้องใช้ลักษณะความอดทนผสมผสานกับฝีมือที่เชี่ยวชาญ ดังนั้นผู้สืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นนี้จึงมักเป็นคนใกล้ชิดหรือคนในครอบครัวเองสิ่งสำคัญในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นศิลปะการสร้างสมอีสานที่ไม่สามารถขาดได้คือผู้สืบสานหรือผู้สืบทอดเจตนารมย์โดยผ่านการถ่ายทอดองค์ความรู้ ให้ความรู้กับคนในสังคมได้เกิดการรับรู้มีความเข้าใจตระหนักและเล็งเห็นถึงคุณค่าคุณประโยชน์และปฏิบัติงานศิลปะนี้ออกมาได้อย่างเหมาะสมโดยจำเป็นต้องอาศัยสถาบันครอบครัวสถาบันการศึกษาและมีความจำเป็นในการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมต่างๆ เพื่อสืบสานถ่ายทอดให้คนรุ่นใหม่ได้มีโอกาสเข้าไปศึกษา ทดลองฝึกฝีมืออยู่เป็นประจำ สอดคล้องกับแนวคิดของศักดิ์ชัย เกียรติดิโนสินทร์ ที่ได้ศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ในวารสารภูมิปัญญาชุมชนยาชุดพิเศษในการพัฒนาไว้ว่า “ภูมิปัญญาท้องถิ่นคือองค์ความรู้ความสามารถของชุมชนที่สั่งสมสืบทอดกันมานานเป็นความจริงแท้ของชุมชนเป็นศักยภาพที่จะใช้แก้ปัญหาจัดการปรับตนเรียนรู้และถ่ายทอดสู่คนรุ่นใหม่เพื่อให้ดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างผาสุก” (ศักดิ์ชัย เกียรติดิโนสินทร์, 2542)

3. การปลูกจิตสำนึกของคนในชุมชนให้ตระหนักถึงเห็นคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น

การปลูกจิตสำนึกของคนในชุมชนให้ตระหนักถึงเห็นคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นอีกหนึ่งประการที่มีความสำคัญ ซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นการถ่ายทอดศิลปะบนตัวของสมอีสานนี้ ถือว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญยิ่งโดยผ่านการถ่ายทอดองค์ความรู้มาเป็นระยะเวลาที่ยาวนาน จากรุ่นสู่รุ่นจึงถือว่าเป็นสิ่งที่มีค่ามากโดยปลูกจิตสำนึกของคนรุ่นใหม่ให้ตระหนักถึงคุณค่าวัฒนธรรมที่เก่าแก่และทรงคุณค่านี้ถือได้ว่าเป็นปัจจัยสำคัญในการส่งเสริมการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นการถ่ายทอดศิลปะการสร้างสมอีสานโดยต้องอาศัยความร่วมมือจากคนในชุมชนทุกภาคฝ่ายและสิ่งที่สำคัญที่ทุกคนต้องมีส่วนร่วมคือจิตสำนึกรัก ตระหนักถึงคุณค่าและมีความปรารถนาที่ต้องการจะอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นนี้เอาไว้ให้คง

อยู่ตราบนานเท่านานในท่ามกลางยุคสมัยที่เปลี่ยนไปตราบใดที่คนในชุมชนไม่ให้ความสนใจและละเลยในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นเอาไว้หากคนในชุมชนขาดซึ่งจิตสำนึกในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาแล้วไปการอนุรักษ์ภูมิปัญญานี้คงไม่สามารถดำเนินต่อไปได้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของวิบูลย์ ลี้สุวรรณ ที่ได้กล่าวถึงการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ในหนังสือศิลปหัตถกรรมไทย ไว้ว่าการอนุรักษ์คือการรักษาซึ่งความรู้และความสามารถ เป็นการถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งโดยการปลูกจิตสำนึกให้ทุกคนตระหนักถึงคุณค่าแก่นสาระและความสำคัญส่งเสริมสนับสนุนการอนุรักษ์ภูมิปัญญาที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ” (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ, 2532)

4. การส่งเสริมกิจกรรมร่วมเพื่ออนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นอันก่อให้เกิดอาชีพและรายได้แก่คนในชุมชน

ศิลปะการสร้างสิมอีสานนั้นนอกจากจะปรากฏความงามแล้ว ยังสามารถนำมาต่อยอดในการสร้างอาชีพ ก่อให้เกิดรายได้แก่คนชุมชน โดยการสร้างความร่วมมือของคนในชุมชนเพื่อรวมกลุ่มกันจัดตั้งศูนย์เรียนรู้การทำสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นอีสาน ได้ให้ชาวบ้านเข้าร่วมการจัดการส่งเสริมกิจกรรมต่างๆ ของทางศูนย์เรียนรู้เช่นการขึ้นลาย การแกะสลัก การติดพิมพ์ การขึ้นรูป และการทำของที่ระลึก เป็นต้น และยังสนับสนุนให้เกิดเครือข่ายการสืบสานและพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น ผ่านทางสื่อประชาสัมพันธ์ต่างๆ โดยการปลูกฝังให้เยาวชนเข้าร่วมเป็นภาคีเทศก์น้อยตามความสนใจก่อให้เกิดความภาคภูมิใจและความรู้สึกหวงแหนเพื่อเป็นอาชีพและรายได้ อยากจะอนุรักษ์สืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นนี้สืบไป ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ พระมหาณัฐพันธ์ สุทสสนวิภาณี ที่ได้กล่าวถึงการเสริมสร้างรายได้ จุดมุ่งหมายของภูมิปัญญา ไว้ว่า “ภูมิปัญญาถือว่าเป็นส่วนสำคัญเพื่อก่อให้เกิดการส่งเสริมสนับสนุนกระบวนการพัฒนาท้องถิ่น เสริมสร้างรายได้ก่อให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชน ทำให้เกิดการพึ่งพาตนเองได้ก่อให้เกิดกรรมมีส่วนร่วมในการสร้างงาน สร้างรายได้ โดยการนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นมาพัฒนาเพิ่มมูลค่า” (พระมหาณัฐพันธ์ สุทสสนวิภาณี (หาญพงษ์), 2558)

5. การจัดการความรู้ นำเทคโนโลยีมาจัดเก็บข้อมูลและการศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนาให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นศิลปะสิมอีสานให้ดำรงอยู่

การค้นคว้าวิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการนำเทคโนโลยีมาใช้และควรศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นศิลปะการสร้างสิมในมิติต่างๆ ที่เป็นที่ยอมรับเชื่อมโยงกับภูมิปัญญาของท้องถิ่นอื่นๆ แบบบูรณาการมากยิ่งขึ้นโดยมุ่งศึกษาให้รู้ความเป็นมาในอดีตและสภาพการณ์ในปัจจุบันหลังจากการศึกษาและรวบรวมข้อมูลแล้วจัดให้มีพิพิธภัณฑ์หรือศูนย์การเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นศิลปะการสร้างสิมอีสาน เพื่อเป็นหนึ่งในแนวทางการอนุรักษ์สืบไปโดยการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์หรือศูนย์การเรียนรู้นี้ไม่เพียงแต่ช่วยเก็บข้อมูลประวัติศาสตร์และขั้นตอนการก่อสร้างไม่ให้ตกหล่นหรือสูญหายไปแต่ยังช่วยให้ผู้ที่มีความสนใจในการเรียนรู้และต้องการอนุรักษ์ภูมิปัญญานี้ได้มีโอกาสและช่องทางศึกษาเรียนรู้ด้วยตัวเองอีกด้วย ซึ่งการ

จัดการความรู้ด้วยนำเทคโนโลยีมาจัดเก็บข้อมูลและการศึกษาวิจัยเพื่อการพัฒนาให้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะการสร้างสัมพันธ์สอดคล้องกับแนวคิดของอัจฉรี จันทมูล ที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับภูมิปัญญาในการผลิตผ้าไหมมัดหมี่ผู้ไท ไว้ว่า “แนวทางในการอนุรักษ์คือสนับสนุนการร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อส่งเสริมให้เป็นผลิตภัณฑ์ต้นแบบโดยจัดตั้งหน่วยงานองค์กรขนาดย่อมหรือพิพิธภัณฑสถานที่เหมาะสมในการจัดนิทรรศการโชว์ผลิตภัณฑ์และให้ความรู้แก่เยาวชนในชุมชนและผู้ที่มีความสนใจเพื่อหาผู้สืบทอดภูมิปัญญาต่อไปอีกทั้งยังส่งเสริมในแนวทางด้านการตลาดเพื่อเป็นการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนในระยะยาว” (อัจฉรี จันทมูล, 2559)

จากที่กล่าวมาจะเห็นว่าแนวทางการบริหารจัดการและส่งเสริมอนุรักษ์ศิลปะ วัฒนธรรม ภูมิปัญญาอีสาน ทั้ง 5 ด้านนั้น สามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อก่อให้เกิดการการบริหารจัดการและการอนุรักษ์ภูมิปัญญาของท้องถิ่นได้อย่างยั่งยืนและสร้างสังคมให้เข้มแข็งต่อไปได้อย่างดี

8. สรุป

ลิมอีสานนับเป็นงานศิลปะที่เกิดจากภูมิปัญญาของท้องถิ่น โดยมีวิวัฒนาการคิดค้นสร้างสรรค์ โดยภูมิปัญญาของศิลปะท้องถิ่นนับเป็นองค์แห่งความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวอีสานซึ่งศิลปะภูมิปัญญาเหล่านั้น ได้แรงบันดาลใจและความเชื่อศรัทธาในพระพุทธศาสนาเพื่อถวายพระภิกษุสงฆ์ให้ใช้ในกิจของสงฆ์ อาทิ พิธีอุปสมบท หรือการกฐิน เพื่อเป็นพุทธบูชา ในการก่อสร้างรูปแบบที่บ่งบอกถึงเอกลักษณ์ของศิลปะพื้นถิ่นอีสานแล้ว ยังมีรายละเอียดของการตกแต่งอีกหลายประการที่ทำให้ตัวลิมมีความงามเพิ่มมากขึ้นให้ความวิจิตรพิศดารงามต้องอาศัยศาสตร์และศิลป์ รวมทั้งอาศัยประสบการณ์ของช่างมาก่อนสร้าง ลิมอีสานนี้ถือเป็นงานศิลปะที่ประกอบด้วยสุนทรียะตาของความงามทั้ง 3 ประการ คือ ความงามความน่าชมและความเป็นเลิศ จัดเป็นงานวิจิตรศิลป์และประยุกต์ศิลป์ โดยสร้างสรรค์ขึ้นเพื่อแสดงความงดงามและตอบสนองการใช้สอยรวมทั้งตอบสนองทางด้านอารมณ์และจิตใจด้วยลิมอีสานยังเป็นมากกว่างานศิลปะเพราะผ่านการถ่ายทอดโดยภูมิปัญญาท้องถิ่น ยังทำเป็นที่รวมความคิด วิถีชีวิตของชุมชน กลายเป็นวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่าผลผลิตทางปัญญาของผู้คนในชุมชนและท้องถิ่นที่เกิดจากการสะสมประสบการณ์ทั้งทางตรงและทางอ้อมประกอบกับแนวคิดวิเคราะห์ในการแก้ไขปัญหาต่างๆของตนเองจนเกิดเป็นการหลอมรวมเป็นแนวคิดที่เป็นลักษณะของตนเองสามารถพัฒนาความรู้ และแนวทางการบริหารจัดการ ส่งเสริมการอนุรักษ์ศิลปะ วัฒนธรรม ภูมิปัญญา 5 ด้าน ได้แก่ 1) การเสริมสร้างปราชญ์ชาวบ้านให้เป็นผู้นำในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น 2) การสืบสานสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นศิลปะการก่อสร้างลิมไปสู่คนรุ่นต่อไป 3) การปลูกจิตสำนึกของคนในชุมชนให้ตระหนักถึงเห็นคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น 4) การส่งเสริมกิจกรรมร่วมเพื่ออนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เกิดอาชีพและรายได้แก่คนชุมชน และ 5) การจัดการความรู้ นำเทคโนโลยีมาจัดเก็บข้อมูลและการศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนาให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นศิลปะการก่อสร้างลิม

ดำรงอยู่ ซึ่งนับว่าเป็นแนวทางแก่การอนุรักษ์ส่งเสริมการพัฒนาภูมิปัญญาของท้องถิ่นได้อย่างมั่นคง ยั่งยืนสืบไป ดังนั้น สถาปัตยกรรมสิมอีสาน ได้รับเอาแนวคิดทางพระพุทธศาสนาทั้งโลกียธรรมและ ปรีตธรรม เช่น ภพภูมิ ไตรสิกขา ตลอดจนนิพพาน นำออกแบบในการสร้างสิมอีสานให้มีเอกลักษณ์ เฉพาะตัว เพื่อใช้ในการประกอบสังฆกรรมทางพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ เช่น การบรรพชาอุปสมบท เป็นต้น สิมอีสานโดยมากมีขนาดเล็ก กะทัดรัด เรียบง่าย ใช้วัสดุที่พึ่งหาได้ในยุคนั้นมาก่อสร้าง ซึ่งบ่งถึง ระบบเศรษฐกิจของชุมชน และความเชี่ยวชาญของช่างในยุคนั้นๆ จึงกล่าวได้ว่า สิมนอกจากจะเป็น สังฆกิจจาการ ยังมีองค์พุทธธรรมชุกช่อนอยู่ในสถาปัตยกรรมด้วย และสื่อถึงความเชื่อ วิถีชีวิต เศรษฐกิจ การปกครอง และความตั้งใจจริงของชุมชนในสืบทอดอายุพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนสถาพรตามกำลังของ ตนไม่ยิ่งหย่อนกว่าชาวพุทธในชุมชนอื่นเลย

9. บรรณานุกรม

- กาญจนา แก้วเทพ. (2549). **วิทยาศาสตร์สื่อและวัฒนธรรมศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : เอดิสัน เพรสโปรดักส์.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2537). **วัฒนธรรมไทยกับขบวนการเปลี่ยนแปลง**. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชวน เพชรแก้ว. (2547). การเสริมสร้างและประยุกต์ใช้ความรู้ในท้องถิ่นในสถานการณ์ปัจจุบัน. **วารสารไทย**. 2(3). 14-23.
- พระธรรมธีรราชมหามุนี (2514). “**ความรู้เรื่องสิมา**” **วัดศรีประวัตติ**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พระจันทร์.
- พระบัว (2525). “**สิมาวิจิตร**”. **มหาขันธ์วรรณ**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ธรรมบรรณาการ.
- พระภิกษุปาสาทิโก. (2513). **พัทธสิมา**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แพร่การช่าง.
- พระมหาณัฐพันธ์ สุขสสนวิภาณี (หาญพงษ์). (2558). **การวิเคราะห์ความงามของศิลปะที่ปรากฏบนผ้าไหม 12 ราศี จังหวัดอุดรธานี**. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิตสาขาปรัชญา. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2561). **การวิเคราะห์ความงามของผ้าไหมนครชัยบุรินทร์ตามทฤษฎีอัตวิสัย**. ดุษฎีนิพนธ์ พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย.
- พระยาขัติยวงษา (เหล่า ณ ร้อยเอ็ด). (2472). **พงศาวดารภาคอีสาน**. พระนคร : โรงพิมพ์ศรีหงส์.
- พระราชศีลโสภิต. (2526). **ประวัติมหาธาตุ**. อุบลราชธานี : โรงพิมพ์ศิริธรรม.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2519). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น.
- วิบูลย์ ลีสุวรรณ. (2532). **ศิลปวัฒนธรรมไทย**. กรุงเทพฯ : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- วิโรฒ ศรีสุโร. (2536). **สิมอีสาน**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโตโยต้า.

- ศักดิ์ชัย เกียรตินครินทร์. (2542). ภูมิปัญญาชุมชนแพทย์วิเศษในการพัฒนา. วารสารวัฒนธรรมไทย. 36(9). 2-4.
- สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส (2514). **วินัยมุขเล่มที่ 3**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- สมเด็จพระวันรัตน์(แดง). (2465). **เทศนาว่าด้วยพิธีผูกสีมา**. พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒนาการ.
- สุวิทย์ จิระมณี. (2533). **ลิมพินถิ่นอีสานตอนกลาง**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม. มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- อัจฉรี จันทร์มูล. (2559). ภูมิปัญญาในการผลิตผ้าไหมมัดหมี่ผู้ไท. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. ฉบับพิเศษ. 284-289.